

§ 40. Vývoz a dovoz.

I. Exportem v užším smyslu rozumíme vývoz z boží z celního obvodu do jiného hospodářského obvodu politicky samostatného. Mluví se také arci o exportu kapitálů (umístování státních a pod. půjček v cizině, kupování akcií a obligací zahraničních podniků, zakládání podniků tuzemským kapitálem v cizině), o exportu pracovních sil, exportu inteligence (odcházení vzdělaných inženýrů, chemiků, umělců, lékařů, učitelů a pod. do ciziny) a j.

O vnějším obchodě, vývozu a dovozu, mluvíme dále jen s hlediska států jakožto jednotek politických. Exportem je tedy vývoz do jiného hospodářského obvodu, politicky samostatného (na př. z Belgie do Holandska, z Dánska do Norska, nikoli však z Čech do Podkarpatské Rusi, z Krimu do Petrohradu, z Texasu do N. Yorku a pod.), a podobně import. Poněvadž státy jsou za dnešních politických poměrů, zvláště v Evropě, přerůzné velikostí a hospodářské struktury — na př. obrovské Rusko a Americká Unie, objímající krajiny s nejrozmanitějšími podmínkami přírodními, a naopak malé Švýcarsko, Belgie, Dánsko, Bulharsko s poměrně nepatrnou růzností podmínek výrobních atd. — bylo by klamno souditi z nestejně poměrné číslice vnějšího obchodu na 1 obyvatele na hospodářskou a kulturní výši dotyčného státu. Neboť co je u malého státu (Belgie, Holandska, Švýcarska) obchodem vnějším, je u státu s velkým územím toliko součástí tržby vnitřní.*) Čím větší a přírodními i hospodářskými

k tomu, aby ono připustilo za něj svůj tehdejší tarif konvenční, smluvený hlavně s Německem a Rakousko-Uherskem, pro importy francouzské. Vláda francouzská byla sice ochotna pro 55 artiklů minimální tarif tehdy právě nedávno vydaný zmírniti (Švýcarsko poskytovalo za to i nad svůj smluvní tarif s jinými státy ústupky ještě pro 36 druhů zboží), ale v prosinci 1892 francouzská komora odmítla jednati o ústupcích Švýcarsku, které by následkem frankfurtského míru byly hlavně prospěly německému dovozu do Francie. Švýcarsko prohlásilo tudíž celní válku: od 1. ledna 1893 podrobeno zboží z Francie a francouzských osad nejen generálnímu tarifu, nýbrž bojovným přírůzkám (zvýšení proti dosavadnímu stavu průměrem o 100%), kdežto Francie z politických důvodů spokojila se použitím tarifu generálního. Vývoz Francie do Švýcarska klesl v r. 1894 s 250 mil. na 97½ mil. fr. (vývoz vína s 250.000 na 30.000 hl). Francie (vláda i parlament) uznala nezbytí ústupků a snížila v červenci 1895 minimální tarif alespoň u 29 artiklů, kdežto Švýcarsko přiznalo prostě použití svého tarifu smluvního.

*) Rozpadnutím se Rakousko-Uherska octlo se na území čsl. republiky průměrem asi 75% průmyslu bývalé monarchie, jehož odbytiště se však s ra-

podmínkami soběstačnější je stát, tím větší poměrně hodnotu má v něm vnitřní obchod u srovnání se zahraničním.*)

Přirozeným odbytištěm každého zboží je především trh domácí, export bývá věc vynucená, nesnadná a spojená druhdy s těžkými konkurenčními zápasy.

Příčinou exportu bývá skoro vždy závislost na cizině.

Buď je totiž země trvale a silně zadlužena do ciziny (jako na př. předválečné Rusko s 20 miliardami fr. dluhů do ciziny) a pak platí tuzemsko vývozem svého zboží do ciziny — a tedy vlastně svojí prací — dlužné úroky a splátky, anebo — a to je u převeliké většiny exportu — platí se zbožím vyvezeným opět dovezené zboží. Mezi exportem a importem je totiž nezbytný paralelismus, není jednostranného vývoje exportu bez importu, u rostoucího národa je vzrůst exportu bez rozmnožení importu zpravidla téměř vyloučen.

Žádná země se nemůže obejít bez dovozu, jednak aby doplňovala tuzemskou výrobu potravin a požitkovin, které nedostávají husté zalidněností a životní úrovni dnešních kulturních zemí ani svými předměty ani kvantitou svých produktů (obilí, dobytek, rýže, káva, čaj, kakao, tabák), jednak aby si opatřila suroviny a pomocné látky průmyslové (bavlna, vlna, uhlí, železo, ledek). Anglie, Belgie, Německo musí dovážeti z Ruska i Ameriky i část denní obživy, Itálie a Švýcarsko nemají vůbec uhlí a téměř postrádají železa (Gide). Ale i pokud se týče výrobků průmyslových, vede k importům větší dokonalost a láce určitých tovarů zahraničních (strojů, automobilů, lodí), které výhodněji (s větší úsporou práce a j. nákladů) platíme opět vývozem svých produktů, než bychom je vyráběli sami.

Aby se tedy mohly zaplatit tyto dovozy, potřebí jest vývozu, jehož předměty pak opět zjednáva tuzemsku buď klimatická povaha (pšenice, rýže, bavlna), nebo bohatství půdy (uhlí, rudy, diamanty) nebo hospodářská a duševní kultura národa v produk-

kousko-uherských 676.615 km² a 51.39 mil. obyvatelů nyní zúžilo na území 142.575 km² s 13.61 mil. obyvatelů. Tento náš průmysl vyvážel dříve 80% své výroby do Rakousko-Uherska a jen 20% do celní ciziny, v samotné čsl. republice se tento poměr záplna převrátil.

*) Vnější obchod Americké Unie před válkou světovou nečinil dle Wilsona při nejskromnějším odhadu vnitřního obchodu ani 4 procenta celkového obchodu

tech u nás dokonaleji a lépe vyráběných (stroje, lučebniny, knihy a umělecké předměty — mezinárodní dělba práce).

Ze vnitřní spojitosti exportu s importem (také při exportu, který je vynucován zadlužením) plyne,

že stoupající zatížení tuzemského spotřebitelstva ochrannými cly, daněmi atd. podlamuje export a průmysl (celní ochranu lze tedy těžko sloučiti s podporou exportu),

že vzrůst vývozu průmyslových zemí závisí na stupňování počtu a kupní síly agrárního obyvatelstva zámořského.

II. První počátky exportu vycházely často z přání, zbaviti se zboží méně hodnotného a ne dost dobrého pro trh domácí, v cizině (tak bylo německé zboží r. 1876 na světové výstavě ve Filadelfii charakterisováno pověstným výrokem »billig und schlecht«) a odtud zhusta zboží exportní bývalo stotožňováno s brakovým. Teprve poslední desetiletí obnovila staromerkantilistické a dříve ještě starocechovní přesvědčení, že s každým zbožím jde do ciziny také kus vážnosti, kus průmyslové a obchodní cti tuzemska, že dobrá pověst v cizině těžko se získává, ale potom draho platí. Jako v středověku cechy některých vývozních řemesel označovaly svým znamením zboží určené pro export a jako činil podobně i stát merkantilistický, tak i dnes ve Švýcarsku bureau podřízená vládě opatřují hodinky určené k exportu kolkem zaručujícím kvalitu, v Dánsku zavedeno kolkování vajec a pokutování sedláků za špatné dodávky, podobně v Australii a na Sibíři značkování exportního másla, v Japonsku nesolidnost některých exportérů přiměla vládu k zavedení standardisace sirek, skleněného a emailového a j. exportního zboží.

Dříve bývalo zvláště anglické zboží (sukna, zboží sedlářské, železné a j.) pro dobrou kvalitu vysoko ceněno po celém světě a vkus anglický zatlačoval namnoze i světovládne dříve uměleckoprůmyslové výrobky francouzské. Také Německo přešlo časem ke kvalitní produkci a v samé Anglii, která zákonným zavedením povinného označení původu importovaného zboží zamýšlela zavést jakýsi státní boykot cizozemského, zvl. německého dovozu, stalo se »made in Germany«, na místo cejchem, účinnou reklamou zboží německému. Arci Německo také ne vždycky používalo v soutěžném zápasu takových prostředků, jaké starý britský obchod pokládal za jedině přípustné.

III. Podněcovatelem exportu bývá též pokleslá měna v tuzemsku. Při znehodnocování měny nestoupají totiž ceny tuzem-

ského zboží, zejm. surovin a potravin, i platy a mzdy dělnické a úroky souměrně se vzrůstem ažia. Vývozce obdrží při exportu zboží za dražokov, placený jemu cizinou a v tuzemsku vzácný, domácích papírových peněz tím více, čím vyšší jest ažio, a tyto papírové peníze mají ve vnitřním obchodě proti tuzemskému zboží alespoň dočasně méně pokleslou kupní sílu, než odpovídá výšce ažia. Vývozce má tedy vedle pravidelného obchodního výdělků ještě ažiový zisk, který je pro něj exportní premií.

Avšak tato výhoda platí jen při exportu zboží, vyráběného téměř výhradně ze surovin domácích (na př. u nás cukr, slad, chmel, papír, zboží skleněné, hliněné, porculánové, dřevěné, železné a pod.), nikoli při zboží ze surovin zahraničních, zvl. zámořských (jako většina textilního průmyslu, zboží pryžové, výrobky ze zahraničních kovů atd.).

Tato výhoda dále přestává, jakmile také tuzemské suroviny, potraviny, dělnické mzdy a úroky se zdražily následkem pokleslé měny již stejnoměrně se vzrůstem ažia, nebo i pro jiné příčiny, na př. sociální (zkrácená pracovní doba a zmenšená výkonnost dělnictva nebo zvýšená mzda) do té míry, že zisk ažiový při vývozu je zcela paralysován nebo dokonce že vývozní schopnost průmyslu je docela zlomena (jestliže na př. při stoupnutí hodnoty 1 franku v tuzemské měně z necelé 1 K na 3 K stoupnou dělnické mzdy a j. výrobní náklady nikoliv trojnásob, nýbrž pateronásob).

IV. Vývoz zboží, který není — na rozdíl od dovozu — pro zemi přímo nikdy nezbytnou nutností (Gide), má pro národní hospodářství četné přednosti a výhody.

Vývoz chrání průmysl před technickou opozdílostí, nutě jej k ostré soutěži s cizinou na trhu mezinárodním.

Vývoz je aktivní, dovoz pasivní stránkou obchodu — vyžaduje o to víc podnikavosti a obchodního smyslu, oč je těžším prodávati než kupovati, a jsa jaksi obecně propagandou pro stát exportující, má i význam národní a politický.

Vývoz umožňuje průmyslu specialisovati se výlučně na výrobu několika málo druhů zboží, pro které by tuzemský trh byl příliš skrovným odbytištěm.

Vývoz dopouští odbýti prebytky domácí výroby, pokud na ně nestačí tuzemský konsum (na př. Argentina obilí, Brasilie kávu, Australie vlnu, Transvál zlato, Anglie uhlí), vyrovnává

kolísání nabídky a poptávky domácího trhu a usnadňuje stabilitu výroby (cizina, zejm. zámořské země, mívají jiné prodejní sezony, a také hospodářské, zejm. odbytové krise nebývají nikdy současně ve všech zemích světa).

Vývoz, zvl. tovarů (a u nich opět tím větší měrou, čím více je v nich ztělesněno práce proti kapitálu), poskytuje tuzemskému obyvatelstvu zaměstnání a výdělek a dává tím podnět k jeho rozmnožování a zbytečným činí hromadné jeho vystěhovalectví. Národové s rostoucí zalidněností nemívají druhdy jiné možnosti leč exportovati buď zboží nebo lidi.

Vývoz zboží, působě příliv peněz do země, je prostředkem k zaplacení nutných importů, k udržení příznivé bilance tržební a platební i k ozdravení porušené měny.

Za poslední války bylo s hlediska válečné pohotovosti národa exportní výrobě k dobru počítáno, že jednak umožňuje již za míru držení nesmírných zásob, potřebu tuzemskou daleko převyšujících, i nákladných strojních zařízení a dělnictva, která pak velice přicházejí vhod přímé i nepřímé potřebě válečné (exportní povaha německého i francouzského průmyslu zbrojního, německého průmyslu metalurgického a chemického), jednak poskytuje exportní průmysl vhodné kompenzace za dovoz jiných potřeb vojenských i civilních z ciziny.

S hlediska hospodářství světového vývoz vyrovnává mezínárodní ceny zboží a soustřeďuje produkci každého druhu zboží na ona místa, kde jsou pro ně nejvýhodnější podmínky výrobní, prováděje tedy takto mezínárodní dělbu práce. Tato nivelisující, vyrovnávací tendence exportu předpokládá arci svobodu tržby mezínárodní.

Reexport, t. j. mezínárodní tržba prostředkovatelská (koupě zboží z ciziny, aby se opět do jiné ciziny prodalo), přináší zemi hojné zisky obchodní, bankovní, dopravní i pojišťovací.

Se stoupajícím vývozem tovarů jde v mnoha zemích ruku v ruce i vývoz kapitálů, t. j. země průmyslově exportní stává se zároveň věřitelkou země importní, buď že zakupuje její státní dluhopisy nebo že investuje kapitály v jejích podnicích. Nověji bývají státní půjčky výslovně uzavírány s podmínkou, že věřitelská země poskytne půjčované kapitály nikoli jen v penězích, nýbrž i v zařízeních strojních nebo železničních, ve válečném materiálu a pod.

Podmínkami exportu jsou především:

dobrá a levná výroba,
obchodnická obratnost a solidnost,

výhodné geografické položení státu, nebo aspoň výhodné komunikace, zejm. snadný přístup k nejdůležitější dopravní dráze světa, k moři. Odtud těžké národohospodářské postavení států ryze vnitrozemských, jakými byly před válkou v Evropě pouze Švýcarsko a Srbsko, v Asii jedině Afghánistán, v Africe Habeš a v Americe Bolívie a Paraguay, vesměs státy národohospodářsky méně významné. Odtud také předválečná snaha Srbska po dosažení koridoru k Adrii, Rakousko-Uherskem tak tvrdošíjně odmítaného, i snahy Švýcarska o získání svobodného přístavu v moři ligurském. Odtud konečně jednak význam splavných řek (Labe, Odry, Visly, Dunaje, Rhony) pro státy výhradně nebo převážně vnitrozemské a Wilsonovo poselství k americkému senátu z 22. ledna 1917, aby každému národu zajištěn byl bezprostřední přístup k moři buď odstoupením území nebo neutralisováním tohoto přístupu za obecných záruk, jednak péče o co nejdokonalší (nejkratší, přímočaré) spojení vnitrozemí s přístavy námořními (v Československu, Rakousku, Švýcarsku) i konečně ustanovení mírových smluv o mezinárodnosti řek prostředkujících spojení s mořem, o svobodných pásmech v přístavech námořních a j.

V. S vývozem exportněprůmyslovým jsou arci spojeny též stinné stránky.

Dosíci soutěžnosti na zahraničním trhu nelze zpravidla bez těžkého boje konkurenčního (i textilní průmysl anglický s počátkem).

Zahraněční trh je skoro vždy vratký. Závisí nejen na dovozních clech, nýbrž i na dopravních sazbach státu přívozního i států transitních, na politických poměrech, konjunkturách převratch, vynálezech atd. v cizině — změny v těchto poměrech, války atd. těžce poškozují průmysly na vývozu závislé, protože ztracená stará spojení těžko se nahrazují novými.

K podpoře exportu bývají nutny obchodněpolitické a finančněpolitické koncese, které ochromují spotřební sílu tuzemského obyvatelstva (na př. vývozní prémie cukerní, placené průmyslu z převysoké spotřební daně, spotřebu cukru v tuzemsku stlačující).

Soutěžný zápas na mezinárodním trhu vede podnikatele uza-

víratí k a r t e l y, které udržují vysoké ceny produktů doma, aby tím levněji mohly prodávatí za hranicemi (dumping system).

VI. Rozsah mezinárodního obchodu se zbožím je tak obrovský, že by země, která by trvale jen importovala, nebyla s to, aby své dovozy hradila zásilkami drahokovu (na př. úhrnný dovoz Anglie páčí se ročně na 20 miliard fr., její oběživo pouze na 3—4 miliardy), a v zemi výhradně vyvážející by se naopak nahromadilo tolik peněz, že by se nesmírně znehodnotily. Nadbytek vývozu působí záplavu peněz, která zvyšuje ceny, čímž se podlamuje další export a podněcuje dovoz, a naopak. Z toho plyne,

že k vyrovnávání pohledávek a závazků z mezinárodní tržby se nutně používá prostředku papírů úvěrních (směnek, t. zv. *d e v i s*),

a že na konec dovoz zboží a vůbec všechno pasivum mezinárodních styků hospodářských se platí opět vývozem. R i c a r d o formuloval to, že mezinárodní obchod se vždy snaží vzítí na se formu směny naturální (zboží za zboží — arci prostřednictvím cenných papírů úvěrních). Tak byly na př. anglické subsidie placené spojeným mocnostem v boji proti Napoleonu I. placeny ve skutečnosti ve zboží (vývoz anglický převyšoval tehdy dovoz vždy o sta milionů), podobně platila Francie po roce 1871 pětimiliardovou válečnou náhradu Německu, z níž bylo Francií hotově zapláceno v drahokovu a v bankovkách pouze 742 mil. fr. a ve směnkách 4248 mil. fr., tedy 85%, a po světové válce v těžce příčině spočívá obtížnost reparací německých.

§ 41. Stát agrární či průmyslový.

I. Proti exportu průmyslovému projeveny byly však i námitky zásadnější. Pokrok industrialisace států evropského západu a středu (po Anglii Francie, od r. 1871 i Německo a v předválečných létech i Rakousko) a tím i třídění se států v jedny, které produkují převážně suroviny, a v druhé, které vyrábějí převahou tovary, vzbudilo na sklonku 19. století kontroversu, je-li hospodářsky i politicky příznivějším vývoj ke státu exportněprůmyslovému či vývoj ke státu agrárnímu. Šlo o to, zda je pro stát prospěšnějším v prvním směru pevné včlenění hospodářství národního v hospodářství světové, co nejmohutnější vývoj průmyslu a exportu a ukládání kapitálů v zemích hospodářsky opozdilých a kapitálově slabších, byť byla i s tímto vývojem spojena ne-